

असा लागला 'रामायणा'चा शोध!

म. टा. प्रतिनिधी, नाशिक

समर्थाचे शिष्य गिरिधरस्वामी यांच्या बीड येथील मठात ३१४ वर्षांनंतर म्हणजे १९३५ मध्ये समर्थाची मूळ प्रत 'विदर्भाचे टिळक' म्हणून ओळखले जाणारे शंकरराव ऊर्फ नानासाहेब देव यांना सुस्थितीत मिळाली. मात्र हा प्रवासही थक्क करणारा होता.

रामदासांनी लिहिलेलं रामायण कोठे आहे, हे कोणालाही माहीत नव्हते. १९३३ मध्ये नानासाहेब देव यांना हैदराबाद येथील इंदूरबोधन मठात बीड मठासंदर्भातील काही कागदपत्रे मिळाली. यातील दोन कागदपत्रांनी रामदासांच्या रामायणाचे रहस्य उलगडण्यास मदत केली. यातील एक कागद १७३१ चा, तर दुसरा १७४४ चा होता. हे दोन्ही कागद रामदासांचे कार्य पुढे घेऊन जाणाऱ्या भीमाजी गोसावी व यसोबा गोसावी यांच्यातील संपत्तीच्या वाटणीचा होता. तर दुसरे पत्र काही सामायिक वस्तूंचे विभाजन बाकी असल्याने ते १७४४ मध्ये १३ वर्षांनी करण्यात आले होते. यातून रामदासांनी लिहिलेल्या रामायणाची उकल झाली.

■ रामायणाचीही झाली वाटणी

भीमाजी व यसोबा यांच्यातील सामायिक वाटणीत समर्थांनी लिहिलेले वाल्मिकी रामायण, अध्यात्म रामायणाचा समावेश होता. अध्यात्म रामायण (श्लोक संख्या ६ हजार) हा ग्रंथ यसोबाजवळ होता, तर वाल्मिकी रामायण (श्लोक

संख्या २४ हजार) भीमाजी जवळ होता. दोन्ही मिळून ३० हजार श्लोक संख्या झाली. त्यानुसार प्रत्येकाच्या वाट्याला १५ हजार श्लोक येणार होते. ६ हजार श्लोकांचा अध्यात्म रामायण ग्रंथ यसोबाकडे होता. त्यामुळे त्यांना वाल्मिकी रामायणातील ९ हजार श्लोक देणे होते. यानुसार, बाळकांड/ आदिकांडातील २८५० श्लोक, आयोध्या कांडातील ३९६० श्लोक व सुंदर कांडातील २९२५ श्लोक असे एकूण ९७३५ श्लोक देण्यात आले व उरलेले समर्थाची रामायणाची कांड भीमाजीकडे राहिली. अशा प्रकारे दोन भावांमध्ये समर्थांच्या रामायणाची वाटणी

२४ हजार श्लोक; १८२० पाने

रामदासांच्या बालकांड (श्लोक संख्या २८५०), अयोध्या (३९६०), अरण्य (४१७०), किष्किंधा (४१५०), सुंदर (२९२५), युद्ध (२०४५) आणि उत्तरकांड (४५००) या एकूण सात कांडांपैकी पहिले पाच कांड १६२४ पर्वत टाकळीत पूर्ण केले होते. इतर दोन कांड १६४५ ते १६४९ मध्ये सातत्यातील मसूर येथे पूर्ण केले. या सात कांडांमध्ये २४,६०० संस्कृत श्लोक असून, ते १८२० पृष्ठांचे आहे.

करण्यात आली. पुढे परंपरेने श्रीराम बुवा यांच्या मठात यसोबांकडील ग्रंथ संपदा आली. ही ग्रंथसंपदा अर्धवट होती. यामुळे सुमारे दीडशे वर्षांनंतर मठातील मंडळींनी भीमाजीकडील ४ कांड लिहून घेत यसोबाकडील ग्रंथसंपदेला पूर्ण स्वरूप दिले. ती कांडे नानासाहेब देव यांनी यसोबांच्या मठातून मिळविली. तर इतर कांडे भीमाजी बाबांच्या परंपरेतील सीताराम नाबा यांच्या मठात असली पाहिजेत हे लक्षात आल्यानंतर तीही २१ मे १९३४ मध्ये त्यांच्या बीड मठातून ताब्यात घेतली. यामुळे समर्थांचे वाल्मिकी रामायण पूर्ण झाले.

■ ग्रंथ संपदेचे झाले जतन

वाग्देवता मंदिरात समर्थांच्या या सर्व ग्रंथ संपदेचे जतन (रिस्टोरेशन) करण्यात आले आहेत. त्याचे डिजिटलायझेशनही झाले असून, समर्थांचे वाल्मिकी रामायणाचे सातही कांड सर्वसामान्यांपर्यंत पोहचवते, यासाठी वाग्देवता मंदिरातर्फे प्रयत्न सुरू आहेत. यातील पहिले बालकांड प्रकाशित करण्यात आले असून, त्यात समर्थांच्या हस्ताक्षरातील मूळ संस्कृत बालकांडाचे मराठी व इंग्रजी अनुवाद करण्यात आला आहे.